

4/2

678 91

8-my dzien

Biegły Bohdan Lachert, lat 46, zamieszkały w Warszawie, inżynier-architekt, dla stron obcy, uprzedzony o odpowiedzialności.

Przew.: Proszę o przedstawienie Trybunałowi w zakresie umówionym między panami ekspertami, jakie były zamiary mieli Niemcy w stosunku do Warszawy.

Biegły Lachert: Zadaniem moim jest zreferowanie planowanych przez Niemców zamiarów w stosunku do Warszawy, które znalazły swój wyraz w opracowaniach urbanistycznych. Plany te noszą nazwę: Warschau, die neue deutsche Stadt, z data: 6. stycznia 1940 r. Kopie tych planów znajdują się w aktach procesowych.

Ukazanie się tych planów w cztery miesiące po opanowaniu przez Niemców Polski świadczy o tym, że plany te, które przy najbardziej pomyślnych warunkach mogły być dokonane w ciągu co najmniej jednego roku, były zawczasu przygotowane.

Program zagospodarowania terenów wschodnich dla potrzeb wielkiej Rzeszy Niemieckiej zmienił strukturę naszego kraju, przebudowywał Warszawę.

Całosc zagadnienia "Warschau - die neue deutsche Stadt" przedstawia się na 15 tablicach. Tablice można podzielić na 3 grupy. Pierwszą grupą - to historyczne etapy rozwoju Warszawy, druga grupa - to plan generalnej przebudowy miasta, trzecia grupa - to plan operacyjny, podający etapy realizacji.

8-my dzien

Omówię krótko poszczególne grupy.

Pierwsza grupa podaje plany Warszawy historycznej poczynając od połowy XVII w. a kończąc na roku 1938. Tablice te opracowane na podkładzie polskim Wydziału Planowania Miasta Zarządu Miejskiego z roku 1935 i przypuszczalnie na źródła naukowe pracy polskiej - prof. Oskara Sosnowskiego. Grupa ta ma znaczenie pozornych dociekań naukowych, mających usprawiedliwić założenia urbanistyczne następnych tablic.

Druga grupa - plan generalny. Zadaniem każdego urbanisty cznego planu generalnego jest wyznaczenie głównych wytycznych działania budowlanego. Nie będę wobec tego mówił o braku wartości architektonicznych tej grupy tablic. Pominę fakt całkowitego nie liczenia się tych planów z zasadami nowoczesnej urbanistyki, która studiuje przede wszystkim warunki miejsce - we, istniejące przejawy działania ludzkiego na obszarze ujętym planem generalnym. Poddam tylko podstawowe cechy rozwiązania niemieckiego planu generalnego, który przekreśla wszystko to, co stulecia pozostawiały jako wkład kulturalny pokoleń minionych, a zachowują tylko inwestycje miejskie, które wiązały się z częściowym wykorzystaniem przez Niemców systemu komunikacyjnego w obrębie Warszawy.

A więc plany niemieckie wprowadzały: 10-krotne zmniejszenie zasięgu gospodarczego Warszawy. Zamiast okręgu koła o promieniu 150 km. - okrąg koła o promieniu 50 km. nadając Warszawie znaczenie na skalę miasta odpowiadającego Rzeszowowi lub Tomaszowi.

8-ny dzien

Największe miasto Polski, Warszawa, miała, by według tych planów liczyć 130.000 mieszkańców.

Po drugie planą wprowadzała zmianę układu sieci kolejowej i drogowej całego kraju. System radialny, zbiegający się ku Stolicy linii kolejowych został w planie przekreślony i zastąpiony 4 ciągami kolei, przebiegających z zachodu na wschód, łączących wiązką Rzeszę niemiecką z zapleczem głównym transportowym, z obszarem życiowym na wschodzie.

I po trzecie - plany wprowadzały 10-krotne zmniejszenie obszaru miasta Warszawy, sprowadzając do 6 km.kw. powierzchni zabudowań na lewym brzegu Wisły i 1 km.kw. na brzegu prawym.

Zamknięty obszar zabudowy Warszawy w/g tych planów ograniczony był mniej więcej następującymi ulicami: od wschodu - Skarpa wislana z częściowym zabudowaniem Powiśla w okolicach Dynasów, od południa - ul. Jerozolimską, od zachodu - ul. Żelazną, od północy - zboczami parku Traugutta.

Na Pradze zabudowanie 1 km.kw. odsunięto o 800 m. od Wisły.

Wreszcie projekt ten przewidywał za nową sieć ulic, wprowadzał nowe zamierzenia, przekreślał wszystko to, co istniało w mieście.

2.7.1947

681

8-my dzień rozpraw

Ost/SW

94

5/1

Układ Warszawy wzdłużny w stosunku do Wisły miał przekształcić się w osiedle założone na kierunku Zachód-Wschód z wielkim akcentem architektonicznym na przyczółku mostu Kierbedzia kształtowanym jako rodzaj bramy tryumfalnej krzyżadkiego miasta, skierowanej na wschód.

Trzecia grupa tablic uzasadniona zniszczeniami działek wojennych we wrześniu 1939 r. przewiduje kolejność likwidacji poszczególnych osrodków życia stolicy dla rozebrania i pobudowania na tym miejscu niemieckiego miasta. Der Abbau der Polenstadt und der Aufbau der Deutschenstadt - tak brzmi tytuł odpowiedniej tablicy. Przykładem likwidacji naszych dzielnic mieszkalnych w niemieckim planie przebudowy jest rejon gęsta, który był przeznaczony do wysiedlenia (~~Judenstadt~~ Judenaussiedlung), wspaniałego którego przeznaczono na zaludnienie obszar dziesięciokrotnie mniejszy, mniej pojemny, ludnościowo koło cmentarza żydowskiego na Brudnie, t.zw. Judenfiertel.

Wyrok na Warszawę został wydany przez Niemców już niemal w chwili jej zajęcia. Na tle ogólnych planów dopiero występują wyraźnie ~~plan~~ ^{zamierzenia} gruntownego niszczenia ~~najpierw~~ najpierw dzielnic północnych śródmieścia a następnie całego miasta. Warszawa stała się terenem realizacji niemieckich zamierzeń przebudowy strukturalnej praju.

Przewodniczący: Na razie dziękuję. panu Profesorowi i proszę się zatrzymać na sali. Poproszę Pana Małachowskiego.

Sędzia Rybczyński. Ja mam pytanie do prof. Lacherta. Z czyjego polecenia został sporządzony ten plan miasta?

Prof. Lachert. To nie jest mi wiadomem, plany te widziałem w odpisach.

695
108

Sędzia Rybczyński. Czy może pan Profesor powiedzieć, gdzie te plany zostały złożone?

Prof. Lachert. również na to pytanie mogę odpowiedzieć, w drodze chyba badania świadków, którzy te plany widzieli jeszcze w okresie okupacji, może dałoby się to ustalić.

S. Rybczyński. Ale na terenie Warszawy?

Prof. Lachert. Tak, na terenie Warszawy.

S. Rybczyński. Jeszcze druga rzecz. Czy Pan inż. wie, jaka rola przypadła w opracowaniu tego planu, czy udzielaniu odpowiednich informacji, udostępnieniu akt miejskich, którekolwiek z oskarżonych Fischerowi jako szefowi distriktu i Leistowi jako staroście?

Prof. Lachert. O ile jest mi wiadomo, to przygotowywanie tych planów odbywało się w Warszawie w tajemnicy, tak, że trudno było dziś ustalić, kto z władz administracji niemieckiej tymi planami się interesował. Sądzić jednak należy, że wobec tego, iż plany te wiążą się ściśle z działalnością gospodarczą na terenie miasta, musiały być one osobom stojącym na czele administracji niemieckiej znane.

S. Rybczyński. A kto miał ten plan na terenie Warszawy realizować jeżeli chodzi o czynnik administracyjny?

Prof. Lachert. Tutaj możnaby na to pytanie tylko odpowiedzieć w drodze porównania. Do realizowania takich planów we wszelkich innych ośrodkach, ^{był} ~~był~~ zarząd miejski, jako gospodarz miasta musiał te realizować - więc sądzę, że w odniesieniu do warunków okupacyjnych władze cywilne zarządu niemieckiego.

S. Rybczyński. Ale może pan profesor ma takie informacje szeregowsze? Kto te plany operacyjne zlecił i kto przystąpił do wykonania?

Prof. Lachert. Plany operacyjne stanowiły część zagadnienia przed stawionego na 15 tablicach, natomiast w jaki sposób to przyszło i zostało wykorzystane dla przeprowadzenia zniszczenia Warszawy, nie mogę powiedzieć.

S. Rybczyński. Jeżeli chodzi o ghetto, to prawdopodobnie pod ką- tem widzenia tych planów niszczenie tych dzielnic nastąpiło.

Prof. Lachert. Tak.

S. Rybczyński. Kto z czynników administracji niemieckiej kiero- wał niszczeniami, czy wiadomo Panu?

Prof. Lachert. To nie jest mi wiadome.

Sędzia Grudziński. A Żoliborz i cała dzielnica na północ, wszystko to miało być według tych planów wyburzone?

Prof. Lachert. Tak jest, poza sześcioma kilometrami zabudowy War- szawy lewobrzeżnej.

S. Grudziński. Czy Panu znane są przepisy i praktyka władz admi- nistracyjnych na terenie Warszawy, w przedmiocie odbudowy, to znaczy od r. 1939 od października, jaka praca była wykonana, czy można było odbudowywać względnie remontować?

Prof. Lachert. Dokładnie nie pamiętam, jednak wiem, że były bar- dzo znaczne ograniczenia w wydawaniu pozwoleń na budowę tak, że sprawa odbudowy w pierwszym okresie, w pierwszych miesiącach 1941 r. jeszcze była wykonywana, a później mając łączność z ko- legami z inspekcji budowlanej, wiedziałem, że zapoczątkowanie jakiegó odbudowy w późniejszym czasie było ogromnie rzeczą trud- ną. Przepisów nie pamiętam, ponieważ nie praktykowałem w tym czasie.

Przewodniczący. Czy panowie obrońcy mają pytania?

Adw. Sliwowski. Proszę Pana Profesora, zdaje mi się, o ile zrozumiałem z pańskich dotychczasowych wypowiedzi, to poraz pierw- szy z planami zniszczenia Warszawy w myśl zamiarów niemieckich spotkał się Pan 6 lutego 1940 r.

Ost/SW

110

697

8-my dzień rozpraw

9/4

prof.Lachert. Plany te noszą datę sporządzenia 6 lutego .

Adw.Sliwowski. A kiedy się Pan z nimi spotkał?

Prof.Lachert. Te plany poznałem dopiero teraz.

Adw.Sliwowski. Dopiero teraz?

Prof.Lachert. Tak jest.

Adw.Sliwowski. I zdaje się, że Pan Profesor powiedział, że to wymagało conajmniej rocznego okresu przygotowania?

Prof Lachert. Tak.

Adw.Sliwowski. Teraz następne pytanie, gdzie te plany były przechowywane, jeżeli można to stwierdzić u jakiej władzy niemieckiej w czasie okupacji? W jaki sposób się teraz Pan z nimi spotkał?

Prof.Lachert. Te mogłoby być ustalone w drodze badania świadka, który był łącznikiem pomiędzy zarządem miejskim niemieckim a polskim, który mógł o tych planach wiedzieć, natomiast z mojej strony wiadomości są ^{te wryphktem dopiero wówczas} tylko obecnie kiedy uzyskałem je, kiedy zwróciła się do mnie prokuratura dla przygotowania referatu dotyczącego zniszczenia Warszawy.

Adw. Chmurski: Stosując się do łaskawych wskazówek Prezesa Najwyższego Trybunału Narodowego i zadaję pytanie, pytanie, które nie dotyczy zupełnie sentymentu i nie dotyczy rozkazu i wykonania rozkazu, - pytanie brzmi:

Pan profesor był łaskaw zaznaczyć, że plan "Warschau - die neue deutsche Stadt" z daty 6. lutego 1940, o ile mogłem zrozumieć, według opinii pana profesora musiałby być przygotowywany około jednego roku.

Biegły Hachert: Tak jest.

~~Adw. Chmurski~~

12/2

708

120

8-my dzien

Adw. Chmurski: Następnie pan profesor był kaskaw zaznaczyć, że ze względu na porównia dat: 6-lutego 1940 r. i 1.wrzesnia 1939 r., ten plan musiałby powstać przed wojną.

Biegły Lachert: Powiedziałem, że plan taki w sprzyjających warunkach wymagałby opracowania w ciągu 1 roku. Można by przypuszczać, że plan taki mógł być zrobiony w krótszym czasie. Chodzi o podkreślenie, że ta robota była rozpoczęta jeszcze przed zajęciem Warszawy.

Adw. Chmurski: Panie profesorze, tu żadnego zarzutów nie stawiam. Chodzi mi o pewną konstatację. Plan przecież zawierał zamierzenia daleko sięgające, bo projektował zwięźnienie Warszawy, miasta żywego, do 1/10, plan taki wymagał studiów i przygotowań, przecież chodziło o sprowadzenie stolicy do rzędu miast prowincjonalnych o 130.000 mieszkańców. Nie mogło to być zrobione na kolbie. W każdym razie ten plan musiał być przygotowywany w Rzeszy.

Biegły Lachert: Wiem, że plany te były przygotowywane w Warszawie.

Adw. Chmurski: Przez kogo?

Biegły: Wiem tylko z prasy, że dyrektor Lorenz podawał, że arch. Gross przygotowywał taki plan.

Adw. Chmurski: Czy ten plan z 6.lutego 1940 r.?

Biegły: Plany są nie podpisane.]